

ЧЕТИРИ ПРИЛОГА ИЗ ИСТОРИЈЕ КЛП У ЦРНОЈ ГОРИ

СУЂЕЊЕ ЈОВАНУ ТОМАШЕВИЋУ 1921 ГОДИНЕ У ЦЕТИЊУ

Послије доношења Закона о заштити државе, ни у Црној Гори није престала борба напредних снага, са комунистима на челу, против буржоаске власти. То се нарочито види на примјеру борбе Јована Томашевића, стварног оснивача Партије у Црној Гори, против свих мјера прикривене диктатуре великосрпске реакције, помогнуте уплашеним вођама грађанских партија и њиховим сљедбеницима, изузимајући Хрватску републиканску сељачку странку.

Окружно начелство у Цетињу било је оптужило Јована Томашевића крајем октобра 1921, на основу чл. 1 т. 1, 2 и 4 Закона о заштити јавне безбједности и поретка у држави, Окружном суду у Цетињу због тога што је прогласом позвао становништво у борбу против постојећег поретка, напомињући да је оптужени и раније кажњаван на основу чл. 2 истог закона. Највјероватније је да је недатирани проглас био написан као протест и на резолуцију донесену на збору грађана у Цетињу, одржаном 26 марта 1920 године, којом је група углавном виших чиновника и трговаца категорички захтијевала да се Скадар припоји новоствореној држави. На саслушању од 21 октобра Ј. Томашевић је изјавио да је проглас који је умножио комадом смјесе написан у циљу да се растури међу војницима у случају ако би генерал М. Мартиновић покушао са намјераваном „Данунцијадом“ — вођењем Црногораца за рачун капиталиста и империјалиста на Скадар. Нарочито је указивано на чињеницу да је радницима и сељацима у новоствореној држави већ био објављен рат без „поштеде и милосрђа“ Због карактеристичности наводимо читав текст прогласа штампаног под амблемом српа и чекића и паролом „Савез радника донијеће мир свем свијету“: „Другови! Послије ужасних ратова и несрећа — наш народ је више него и један други сатрвен, упропашћен и проријеђен — да је доведен у питање његов опстанак. Па ипак некоме није доста наших гробова, није доста самохраних мајки и ојађене сирочади и удовица. Незаситне хале још се нијесу напиле довољно људске крви, иако им је на нос почела скакати. Неко нема рачуна да се народ смири и да разгледа себе и око себе — *и да види страшну чињеницу: да је раднику и сељаку у овој земљи већ одавна објављен рат — рат без поштеде и милосрђа.* Да, другови, објављен је народу рат од стране његових садањих управљача, достојних замјеника вахтмајсторске владавине, — од стране трговачких шпекуланата и осталих деривкожа и душмана раднога народа. Међутим, да би то прикрила централна влада извукла је из глиба оне кукавне покојнике и срамотне банкрот-ђенерале, који сатријеше у прошлим ратовима толику дивну младеж црногорску. Они су се посљедњих дана, тобоже тајно, а стварно под окриљем власти, снабдијевани крва-

вим југословенским динарима — дали у куповицу и купљевину јунаштва и јунака — да их опет воде на кланицу — на Скадар. Они хоће да буду некакви југословенски Данунцији — жапци једни!..

Другови! Нема тамо ваших непријатеља, куда хоће да вас воде — него један народ несрећан и страдалнички — као и ви сами, који ужасно пати од талијанских и југословенских империјалиста и домаћих изрода — баш као и ми. Непријатељ је наш за нашим леђима! Ви га знате, другови! Управљајте се према томе. Доље с ратом! Рат проповједницима рата. Живјело радничко ослобођење!“

На саслушању је Томашевић изјавио да је под „незаситним халама“ које се помињу у прогласу разумио капиталисте и империјалисте који су раднику и сељаку објавили рат и хоће да га воде на нову ратну кланицу, на Скадар. Истицао је да је М. Мартиновић прикупљао добровољце за нови рат уз пуну подршку највиших органа власти, иако се говорило да влада не зна за то. Није позивао народ на буну него у борбу против оних који су хтјели да га поведу у једну вратоломну авантуру. Добровољци из Црмнице су причали да је требало да нападну на Тарабош, да се ту наоружају и да с тим оружјем јуришају на Скадар. Пошто Мартиновићев покушај није успио, могло се очекивати да ће га заменијени Р. Вешовић, Ј. Вукотић или Ј. Гојнић. Тада је требало да умножене летке растури, развије пропаганду и онемогући да ма ко понови покушај да оствари овакву замисао, којом се хтјело, уствари, да се сврати пажња народних маса са горућих питања свакодневног живота људи у њиховој борби за голи опстанак.

Друга тачка оптужнице тичала се два заплијењена недатирана манифеста чије текстове имамо у преписима извршеним у Окружном начелству у Подгорици 23 октобра 1921. На првом су потписани Јован Томашевић и др Вукашин Марковић, а на другом, поред њих, и Павле Жижић, Гојко Жарић и Блажо Ненадић. У првом се позивају војници и официри да пођу с народом и да створе од својих „бијелих чета црвену народну гарду“ с којом ће себе и народ ослободити од ропства свјетском капиталу. Такође сматрамо да је потребно да преписани текст манифеста у цјелини наведемо. Он гласи: „Све војске, уједините се! Браћо и другови војници и официри, Ви сте синови очева мученика, које деспотски краљеви, великаши и богаташи водише на европске кланице, да са вашим главама тргују и благо зарађују ваши највећи непријатељи, свјетски капиталисти. Ни за какво вас добро народно нијесу у то упрегнули, већ за искључиво штићење њихових мртвих капитала и то од вас самих и од ваше браће и другова, сиротиње раје, радника и сељака од којих су и опљачкани ти капитали. Данас вас шаљу у стоструким колонама, да звјерски

касапите вашу и по крви и по свему рођену браћу и другове, а сјутра кад по свршеном року пођете своим колибицама, шаљу вам своје људе, да у виду пореза и разних дажбина, а за указане услуге у поколима (?), да вам отимају и вериге са огњишта за увећавање њиховог неправо стеченог богатлука. За то браћо и другови, војни(ци) и официри, одреците послушност самозваним против старјешинама, па пођите у народ, код својих домова, те тамо можете бити војници и грађани и, ако вам је потреба учити се војничкој вјџби, јер сте доста ишли против себе. Наша Комунистичка партија народна је, која се бори против капиталиста и народних крволока, па вас позива, да пођете с народом а не против њега и да створите од ваших сада бијелих чета црвену народну гарду, да с њом ослободите себе и свој народ вјечитог робства свјецком капиталу. Другарски поздрав свима вама будућим народним ослободитељима.

Председник Црногорске ком. партије Јован Томашевић

Претставник Руске ком. партије (бољшевика) др В. Марковић.“

Други манифест садржи више тачака програма за чије се стварање требало борити. И њега у цјелини наводимо према препису који гласи: „Народи свега свијета здружите се Црногорском народу од Комунистичке Партије. Витешки народе! У ове судбоносне дане када је дошао час, да народи свега свијета скрше капиталистичке владе угњетача у све земље; сваки човјек који осјећа и мисли човјечански, треба да прими учешће у дјеловању његове судбине и судбине нашега потомства.

Браћо и другови! Ово ропско стање пашће убрзо и са тијем прије у колико сваки Црногорац и свака Црногорка буду свесна организив. приенули и срцем и душом за велике свете идеје, које проповиједа наша Партија, а то су у главном ове:

1) Да сви људи који су за рад да се занимају поштенијем и продуктивним радом, тако да се физичка и духовна енергија човјечанства упуту на експлоатацију и искоришћавање природног блага, природних сила, а не убијањем људи. За та начела по примјеру Русије треба приморати сву господу, све курве, све шпијуне и све нерадне људе који као паразити и трутови троше имања радника и ради пљачке стварају ратове, да народе упропашћују и кољу, да би тиме богаташи и пљачкаши скупље продали товари и више добили новца, те на тај начин преводe животе људске, на: марке њемачке, на јене јапанске, на доларе америчке, на франке француске, на динаре србијанске итд.

2) Наша партија оће да не буде више ратова, него сво човјечанство да ратује против свих зала, против болести, против незнања, против пљачке, против ропства физички и духовно, за срећу и усавршавање духовних и физичких сила човјека и човјечанства.

3) Наша Комунист. партија Црногорска саставни дио југословенске Комунист. партије и саставни дио комунист. партије свега свијета тражи: да црногорски народ као народи свега свијета не плаћа милијардерима ратне дугове јер су Црногорци крвљу платили, а те милијарде којима су власници српски задужили народ Југословенски, нека плате богаташи и милијардери, јер су били они крвници и потстрекачи европскога клања.

4) Наша партија тражи да се одмах све велике земље богаташа даду сиротињи, која мало има земље и оној која ју нема, а богаташима да се даде онолико колико могу да обраде сами, да се све државне земље даду сиротињи да ју обрађује и ископшава.

5) Да се сви мајдани, све фабрике, све руде, сви риболови, све велике куће богаташа даду народу и да општине државне и велике задруге помажу сиротињи направити: станове, путове, ублове, мостове, школе, домове за инвалиде и болеснике.

6) Да се сва богатства и све банке банкарске и богаташке одузму од богаташа и даду сиротињи, само богаташима да се даде средња сума имања за живљење и за нормални труд и рад.

7) Наша партија тражи да се не дирају ситне својине и да се стварају слободне добровољне задруге, добровољне супоне, добровољне мобе, добровољне комуналне испаше, општинска стоваришта алата, општинска стоваришта робе, сјемена, ката итд.

8) Наша партија тражи да народ одузме владу од владајуће капиталистичке класе и власт под капиталима и да сву власт узме у својим рукама. Браћо! — Куцнуо је час, да са Русијом и цијелим свијетом организујемо самоуправу. Слободну Федеративну републику Југославију, — слободну самоуправу Црне Горе у Федерацију са Југославијом. На ноге браћо и сестре за посао велики и свети будућег лепшег жића и свете слободе, братства, једнакости и уједињења. Напријед побједа је наша.

Сви народи здружите се. Витешки народе!

Браћо, другови, војници и официри.

Под руководством Комунистичке треће интернационале народ Југославије одредио је извршни Одбор преко Комунистичке партије, који ће руководити ослобођењем од крвожедне буржоаске класе и њене продане краљевске шпијунске владе и власника. Према томе одбор наређује:

1) Да се прије свега мобилишу сви комунисти.

2) Нека се у сва села, у све вароши, у све установе, у све пукове, чете, водове, дивизије, у све трупе у све школе, фабрике и радионице, свуда и на сваком мјесту изаберу мјесне власти, мјесни одбори, мјесни судови и мјесне самоуправе.

3) Да се полиција која се буде противила ослобођењу одма разоружа, да се сви шпијуни и сви официри који се буду противили ослобођењу лише службе, да се разоружају и предаду народном суду.

4) Нека војници који желе поћи кућама узму пушке са собом или који желе нека пушке даду друговима, а војници који остану на службу, нека бирају официре из својих другова и да не смије нико служити официре нити им час одавати, нити називати своје командире господом но другом.

5) Официри и војнички инструктори да не смију називати војнике иначе него другом.

6) Војнички одбори рјешавају: економска, административна и војничка питања.

7) Народна радничка војска у своја мјеста штити имања и слободу народну, одржава ред у контакту са грађанским одборима — полиција и стојећа војска распушта кућама, изузевши оне који добровољно остају да служе народу и федеративној републици.

8) Војнички и грађански одбори нека разјашњавају народу да народ иде са оружјем у руке, на слободне зборове, да сваки грађанин и свака грађанка од 16—90 година има право да бира и да буду изабрани у све грађанске и војне одборе, као и у све установе изузевши оне који су умно-болесни или заштићавају буржоаску тирјанску владу или се занимају експлоатацијом сиротиње.

9) Сви одбори, све власти, сви чиновници који признају народну владу федеративне републике и народне совјете, нека остају на мјесто своје службе са својом платом.

10) Радничка народна влада наређује: да нико не плаћа ратне зајмове, нити дугове, нити плаћати те страшне порезе, које хоће да наметне сада злочиначка влада краљевска измучену сиротињу.

11) Сва безакоња буржоаске краљевске владе, која је она издавала за закон, као на примјер о заштити рада и реда државе, све се то народном радничком владом поништује а краљевска зликовачка влада ставља ван закона.

12) Народ бира слободно своје судове и своје самоуправе.

13) Нико не смије да вријеђа ничије националне и вјерске обичаје.

14) Успоставља се мир са Русијом и са цијелим свијетом у име братства, љубави, слободе. Живјела братска Русија. Живио савез збратимљених свега свијета! Напријед браћо и другови ка светом идеалу комунизма!

За пресјед. Изврш. Одбора нар. пос. Јован Томашевић
чл. нар. пос. Павле Жижић, нар. уч. Гојко Жарић.

Пред. руске Ком. пар. бољшевика Др Вук. Марковић.
секретар Благо Ненадић. “*

* Проглас је, у мало скраћеном виду, објавио Н. С. Мартиновић у *Побједи* (бр. 18 за 1955).

Окружно начелство у Подгорици оптуживало је Вукашина Марковића зато што је растурао манифесте и позивао народ у борбу против поретка у држави свугдје куда је пролазио. По стилу прогласа да се закључити да их је он сам писао. На саслушању од 25 октобра Ј. Томашевић је изјавио да први пут чује за такве манифесте, да он није претсједник црногорске комунистичке партије која и не постоји и да он није могао никога овластити да га на прогласима потписује. Даље је казао да је у Црној Гори постојала КПЈ и да су њене мјесне организације посебно одржавале везу са партиском централом у Београду, али да од Обзнане ниједна од њих не функционише. До одласка у Скупштину имао је функцију секретара а потом претсједника мјесне организације у Цетињу, која му је избором за народног посланика престала.

Објављени прогласи су карактеристични по процјени ситуације, начину организовања борбе и програмским начелима. Парола борбе за федеративно уређење радничко-сељачке југословенске државе нарочито упада у очи.

Начелство је оптуживало Ј. Томашевића за учесништво у писању прогласа и тражило од Окружног суда да се строго казни. Иследни одбор је установио да први проглас, који је написао Ј. Томашевић, није растуран, а да за потписе на другима В. Марковић није имао никаквог пуномоћа. Састанак Ј. Томашевића са В. Марковићем у Црмници није за ово давао основ подозрења. Одлучено је да се прекине кривична истрага против Јована Томашевића и откривљени пусти на слободу с тим да плати трошкове учињене у притвору и око исљеђења. Окружни суд је 1 јуна 1922 потврдио рјешење иследног одбора да текст првог прогласа не садржи елементе кривичног дјела из чл. 1 т. 1 Закона о заштити јавне безбједности и поретка у држави.¹

ЈОВАН ТОМАШЕВИЋ И СПОР ОКО ЦЕКЛИНСКИХ РИБОЛОВА (1922—1925)

Познато је да су Цеклински риболови врло карактеристичан облик заједничке својине који је одавно имао огроман значај за материјалну основицу племена. Штавише, они су га чинили, такође, економски најјачим у Црној Гори. Природно је, отуда, што је Цетињски манастир, сједиште црногорских митрополита, био заинтересован да баш тамо обезбједи извјесна материјална средства, неопходна нарочито у периоду стварања првих органа јавне власти у Црној Гори. Није случајно да баш у то вријеме, почетком XIX вијека, долази до заостравања у односима између Петра I и Цеклињана. Истина, манастир је од

¹) Државни архив НРЦГ, Окружни суд у Цетињу, V—1921—107.

раније посједовао ловишта Волач, Биво и Шујице, али су Каруч и Калуђерово Око били и остали много богатији рибом. Напомиње се да је племе 1810 године одлучило да дио прихода из два посљедња ловишта редовно даје Цетињској митрополији на располагање као дар за потребе државне управе чији су се органи углавном већ били формирали. Пошто манастир није могао организовати лов и тако сам искоришћавати три своја ловишта, племе је одлучило да му сваке године даје аренду која је износила седми дио прихода од уловљене рибе. Посебно је питање како је уствари дошло до спорова између Цетињског манастира и Цеклињана око права својине над ловиштима рибе у Скадарском Језеру. Тачно је да је за вријеме књаза Данила, вјероватно 1858 године, натурална рента била замијњена новчаном у износу од 60 талира, иако је племе истицало да је дио риболова дат владици Петру I али не и његовим наследницима. Такође се напомиње да је 1862 године племе добило право закупа на ловишта која је манастир држао за своја. Закупнину у износу од 100 наполеондора у злату, односно 1681,60 перпера, како је то био регулисао књаз Никола, племе је редовно отада плаћало изузев за 1905 и 1906 г., због чега је манастир 1908 дао ловишта под закуп приватнику за три године. Иако није била прикупљена и исплаћена дужна аренда, племе је захтијевало да му се ловишта поново даду у закуп, јер је само оно имало услове да их потпуно искоришћава (потребне куће, мреже, лађе, изграђене прилазе и др.). По истеку трогодишње закупнине приватника било је одлучено, под притиском племена, да манастир склопи закупни уговор са овим, што је учињено 1 маја 1912 године. Манастиру је редовно исплаћивана закупнина и за вријеме аустро-угарске окупације 1916—1918. Послије Првог свјетског рата племе није хтјело да пристане да и даље плаћа уобичајену закупнину и манастир му је поново раскинуо закупни уговор закључен десет година раније. С друге стране, оно није могло допустити, прије него се коначно ријешити питање власништва, да неко други склопи уговор о закупнини с манастиром. Многи су се сјећали колико је племе било оштећено за вријеме од 1908—1912, кад је право лова припадало некоме са стране, који се борио пред очима већине сиромашних домова којима је риболов био важан извор опстанка. У конкретном случају требало је продужити уговор с закупу ловишта и онда се борити за раскидање закупничког односа уопште и проглашење свих ловишта за племенско власништво. Потреба за продужењем уговора о закупу мобилисала је све племенике и Управу риболова, која је нарочито од почетка 1922 године осјећала пуну одговорност да ријешити ово питање у интересу удионичара и да не дозволи да се ово и политички и економски врло важно питање једног краја ријешити у корист неке групе капиталиста којима су били створени услови за несметано богаћење. На челу тадашње Управе Це-

клинских риболова налазили су се Стево Лопичић и Марко Машановић, који је као истакнути комуниста у овом крају схватио ову борбу као значајну политичку акцију, а задовољење интереса већине као непосредан задатак. Захтјев Управе заступао је на суђењу и адвокат Јован Томашевић, који је у овом судском процесу видио могућност да иступи у одбрану права већине и онемогући да дође до преваге режима који је у свему подржавао интересе цркве. Томашевићева одбрана била је, види се, документована и политички врло добро образложена. Он је у првome реду у својој одбрани оспоравао манастиру да може да буде власник ловишта у Скадарском Језеру. За ово наводи податке из литературе о Црној Гори који говоре о томе да је манастир имао само дио од риболова а не да су се ови налазили у његовом искључивом власништву. Подацима је оспоравао манастиру и право власништва над ловиштима: Шујице, Биво и Волач. Борбу за интересе Цеклинских риболова схватио је као борбу за укидање феудалних односа између манастира и Цеклићана. Окружни суд је, поред свега, раскинуо уговор који је манастир закључио с Управом Цеклинских риболова 1 маја 1912, правдајући то правом прекида закупа послје истека десет година. Велики суд у Подгорици потврдио је донесену одлуку, а Јован Томашевић је предао своје заступничко пуномоћје Управи. Свој нови захтјев Управа је темељно на основној тачки раније одбране — раскидању чивчиског односа према манастиру. Овакав захтјев био је, разумије се, сасвим правилно постављен, у духу општих захтјева да се у створеној држави аграрна реформа досљедно спроведе и у овом случају. Истичано је да је аренда коју Цеклићани дају манастиру у раније закљученом износу мизерна за краљевину и да риболови треба да буду у пуној својини сиромашног свијета који живи од њих. У претставкама је указивано да се не може упоредити корист коју има манастир од аренде са политичким значајем евентуалне одлуке о уступању риболова племену с правом пуног власништва. Тамо је било напоменуто и то да није чудо што се од чивчиског односа нијесу могли ослободити раније, у предратној Црној Гори, али да треба да се то учини у новоствореној заједници. Најзад, на све ове захтјеве одговорили су и Повјереништво за аграрну реформу у Цетињу и Министарство аграрне реформе у Београду да питање о риболовима у Скадарском Језеру не засијеца у њихову надлежност. Оваквим одлукама је био завршен процес за обнову закупних риболова и раскидање чивчиског односа у којему су се Цеклићани налазили према Цетињском манастиру.¹

Почетком октобра 1923 иста Управа риболова поново покреће судски спор против Цетињске конзисторије ради раскидања уговора о даривању ловишта Каруч и Калуђерово Око

које је племе учинило Цетињској митрополији за вријеме Петра I а имало је вриједност, у доба покретања овог спора, према процјени Управе, 100.000 динара. Један од повода за покретање овог судског процеса је настојање Митрополије да некадашњи дар Цеклињана претвори у принудно повећано давање, тражећи, штавише, потпуно одузимање риболова и оглашавајући задругу Цеклињана са великим бројем домова за шпекулантску организацију. У тужбама Управе је истицано да је даривање риболова, односно седмог дијела прихода од њих, Цетињској митрополији, за доба Петра I, учињено с циљем да би она могла, поред осталог, да врши државотворну улогу, али да се црквене власти последице Првог свјетског рата у односу према дародавцу „служе апсолутистичким факторима државне власти.“ Поново је тражено од манастира да Цеклињани на лицитацији добију право закупа с обавезом да ће му годишње плаћати 100 златних наполеона или одговарајући износ у другом виду. Манастир је оспорио Управи риболова да учествује на лицитацији и то је био други разлог да се настави са поступком у циљу опозивања давно учињеног дара. Због онемогућавања Цеклињана да обнове закупни уговор путем лицитације, и поред захтјева да се раскине уговор о дару, Управа је истицала да манастир иде на руку групици капиталиста којој хоће да да риболове под закуп и тако им омогући да згрђу благо на рачун народа. У знак протеста против овакве одлуке манастира, 3 јула 1924 био је сазван збор Цеклињана на коме је тешко осуђена оваква политика црквених власти. Окружни суд је и овог пута одбио тужбу Управе Цеклинских риболова а Велики суд у Подгорици је потврдио 3 октобра 1925, образлажући да се не може прихватити захтјев да тужени, Цетињска конзисторија, призна раскинути уговор о дару дијела прихода из ловишта Каруч и Калуђерово Око, подвлачећи да „нелични имаоци не могу бити неблагодарни.“ Ни овога пута, ето, нијесу помогли наводи одбране да треба у рјешавању питања власништва над ловиштима рибе у Скадарском Језеру поћи од социјалног момента, имајући на уму да је ово богато племе могло учинити дар манастиру кад су у њему оснивани први органи државне власти у Црној Гори, али да се оно од почетка постојања старе југословенске државе било нашло, уствари, у обрнутом положају према материјалном богатству и политици Цетињске митрополије коју су највише помагали органи државне власти. Отуда питање власништва над риболовима у Скадарском Језеру, постављано позивањем на чињенице прошлости и правду, формално донесене и досљедно неспровођене законске прописе о ликвидацији цивичких односа, није ни могло бити ријешено на други начин.²

Несумњиво је да су Јован Томашевић и Марко Машановић учинили оно што су као комунисти били дужни да учине у ин-

тересу ликвидирања преживјелих односа какви су постојали у питању власништва над ловиштима рибе у Скадарском Језеру и организације рада на њиховом искоришћавању. Њихови напори да политички заинтересују и у борбу покрену што више оних који су за боље рјешење овако значајних питања били животно заинтересовани увелико су помогли онима који су се касније успјешно борили за побједу напредних снага над реакцијом у руковођењу Цеклинским риболовима.

ПРОГЛАС ОРГАНИЗАЦИЈЕ НРПЈ У ЦЕТИЊУ ПОВОДОМ ИЗБОРА ЗА СКУПШТИНУ 1923

Уочи избора за скупштину 1923, организација Независне радничке партије у Цетињу издала је агитациони проглас који гласи: „Ко неће да ради — нека не једе. Ослобођење радника биће дјело самих радника. Независна радничка партија (кутија друга по реду) у свом програму тражи мир и савез с Руском републиком радника и сељака, федеративне радничке републике Балкана, укидање стојеће војске а наоружање радника и сељака, узимање свеколике трговине спољне и унутрашње у руке државе под радничком контролом. Ко вјерује да се сунце са ЗАПАДА може родити нека гласа у пету кутију, а свеједно је: у коју до ње и послје ње. Ко вјерује да се сунце може родити само од ИСТОКА нека гласа у другу кутију, носилац друг Јован Томашевић. Против свих готована сви радници на окуп. На развалинама прошлости преко садашњости за будућност у коју ће уједињење радника створити мир и благостање на земљи. Ко иде против времена тога ће вријеме прегазити“ Окружно начелство у Цетињу је 9 марта забранило штампање и растурање прогласа на основу чл. 1 Закона о заштити јавне безбједности, истичући у оптужници Окружном суду да то чини због програмског става којим се тражи укидање стајаће војске а наоружање радника и сељака. Начелство је овај захтјев оквалификовало као злочинство у смислу Казненог законика, јер се њим позивају грађани да се не јављају војним властима. Окружни суд је укинуо забрану Начелства и дозволио растурање прогласа НРП. Суд није нашао елементе због којих би се на основу чл. 1 Закона о заштити јавне безбједности и чл. 8 т. а и б Закона о штампи могао забранити проглас. У одлуци је речено да је захтјев за укидање стајаће војске а наружање радника и сељака само тачка програма НРП којој је био одобрен рад. Прогласом се хтјело, истиче се у рјешењу Суда, да се омогући бирачима да упознају програм Партије у вези са организовањем војске у држави са радничко-сељачком влашћу. На жалбу Начелства Велики суд је 25 маја потврдио донесену одлуку.*

* Државни архив НРЦГ, Окружни суд у Цетињу, V — 1931 — 107.

На изборима одржаним 18 марта учествовало је осам партија.

Из извјештаја о резултатима избора, који је објавила Народна ријеч (бр. 21 за 1923 г.), види се да је кутија комуниста добила 1.780 гласова.

ПРОГЛАС ЦК КП ЦРНОГОРЦИМА У ЈАНУАРУ 1933

Ни у најтежим данима монархофашистичке диктатуре Партија није престајала да указује радним масама на основне карактеристике политичког живота у земљи, на пут којим напредне снаге треба да иду у борби за слободу и бољи живот.

Поводом четрнаестогодишњице стварања југословенске државе и четворогодишњице проглашења шестојануарске диктатуре, Централни комитет се обратио црногорском народу једним дужим прогласом у коме је дат осврт на поједине значајније моменте у његовом политичком животу и указано на непосредне задатке радника и сељака у борби против експлоататорске и поробљивачке политике великосрпске буржоазије, у борби за национално и социјално ослобођење Црногораца.

Због карактеристичности неких закључака, постављених задатака и парола, наводимо текст прогласа у цјелини, према препису овјереном од стране Управе полиције у Цетињу. Проглас гласи:

„Друћови и браћо Црногорци,

Ево прошло је 14 година од како су Даковић и остали београдски агенти у Подгоричкој скупштини кривотворили вољу црногорског народа. Ево 14 година од како србијанска господа под Александром потоњим а помоћу француских бајунета и издајника из редова свију црногорских господских партија заробише и Вас и остале народе у Југославији. Поносну Црну Гору, коју за стотине година нико никада не покори, претворише у београдски пашалук.

Ви се стотинама година јуначки бористе за своје огњиште и бранисте своју слободу и независност. Иако је Ваша борба против туђих угњетача често била злоупотребљавана за династичке и империјалистичке циљеве, историја никада не може заборавити наше јуначке борбе од Грахова па до крвавог Божића 1918 г. и до јуначке борбе у четама доктора Вукашина Марковића. А овога пута се не могасте обранити од србијанске госпде, јер Вам у кући бише издајце — Бранковићи. Издадоше Вас онакви као Андрија Радовић и Марко Даковић. Издаде вас генерал Вешовић и његово подмићено друштво. Продаде вас Данило Његош за 50 милиона и „републиканац“ Јова Ђоновић за посланичко

мјесто у Тирани. Продаде вас Јован Пламенац и његови другови за паре и за државна корита, која данас лижу. Пламенац доби новац, положај и слободу, а његовим комитима труну кости у Зеници. Ваше интересе издаде и лажан обвезник црногорског народа империјалистичка Италија, која је са циљем потписивања уговора са империјалистичким Београдом растурила гајетску црногорску војску.

Док вас једна господа разоружаваше, друга вас продаваше, а трећа као Секула Дрљевић заведе вас с пута револуционарне борбе, на који сте били пошли. Заведе вас да се мирите са вашим душманима и угњетачима из Београда. Црногорска федералистичка странка, која претставља интересе богатих сељака и једног дијела градске буржоазије, капитулирала је пред велико-српском војнофашистичком диктатуром а њен предсједник Мирко Мијушковић постаде благонаклоношћу крвавог Александра члан законодавног одбора у Београду. У мјесто савез са радницима свију земаља и народа, с комунистичком партијом и Совјетском Русијом, поведоше вас федералисти у савез са Шћепаном Радићем и Мачеком који су шуровали с краљем крволоком и за београдском господом и који још и данас одвраћају народ од револуционарне борбе. Црногорци стотинама година бранише и одбранише своју слободу с пушком у руци а ови вас адвокати упутише на мирење с непријатељем и на парламентарну трговину којом се слобода и независност народа никада одбранила ни задобила није и нити ће. Тако ти издајници помогоше Београдским крвницима те заведоше генералско-фашистичку диктатуру, владавину зулума, неправда, мучког убијања, безакоња и самовоље Александра потоњег и његове хорде. Данас шака богаташа и капиталиста као Маринковић, Сршкић, Зубер и њима слични држе у рукама државну касу и власт над народом, а с помоћу ње згрћу милионе и циједе крв из радника, сељака и угњетених народа. Народне паре троше за припремање новог рата и оружаног похода против Совјетске Русије а народу ништа не дају. Скадарско Језеро не суши се нити се у Црној Гори граде железнице, нити се помажу гладни. Неколиким стотинама улицица и проданих душа дадоше обилате пенсије а вас црногорски народ поробише и у црно завише. Сиромашне црногорске сељаке шаљу и насељавају у Метохију, Санџак, Македонију и Војводину не да би им земљу дали и закућили него зато да учине из њих јаничаре против Арнаутских Македонских и Маџарских сељака. Ударише порезе и намете, опљачкаше радничке наднице, сељака натјераше у дугове, у гладовање и гладовање, покупише сву његову имовину у бесцјење, шуме предадоше домаћим и страним богаташима и цијели народ доведоше до просјачког штала. *Отуда потиче ово зло и невоље цијелог радног народа, па и наше невоље, Црногорци. Овај зулум и невоље додијале су радном народу свију крајева и народности у Југославији. Радници, сељаци и у-*

гњетени народи спремају одлучну борбу против зулумџара и пљачкаша радног народа. Та борба већ из темеља тресе пријестолје Карађорђевића потоњег, ову грађевину данашње државе и владавине србијанске господе. *Борбу народа ваља појачати, да се та владавина што прије обори.*

Својим борбама против зулума, прогањањем фашистичких — србијанских министара, Црногорци доказаше да више неће сносити јарам ове господе и њихових прирепина у Црној Гори.

Ту борбу треба појачати, развијати и ширити све до опште-народног оружаног устанка и побједе револуције. Црногорски народ може у тим борбама победи само онда ако се буде борио раме уз раме и у савезу са радничком класом и револуционарним покретима осталих поробљених народа и у савезу са револуционарним радницима и сељацима Србије, под заставом Комунистичке партије. Путем револуције су ишли и народи Царске Русије те су под водством Комунистичке партије (большевика) оборили власт Цара, велепосједника, богаташа и капиталиста, одузели им имања, земљу и фабрике и та имања и богатства прогласили за својину радног народа у граду и на селу. Истјерали су из своје земље господу и паразите и велепосједнике, створили своју државу радника и сељака, остварили слободу прије угњетених народа па сада живе у слози и слободи напредујући боље него икада од постанка.

Црногорски народе! Упркос свих прогона и жртава комунистичка партија живи, расте и предводи борбу свих радника, сељака и поробљених народа против зулума, пљачкаша и поробљивања радног народа. У тој борби она је изгубила хиљаду својих бораца и присталица, бачених у апсе и на робију, стотине мртвих глава убијених бораца, као што бјеху Марко Машановић и Брацан Брацановић, што их убише београдски крвници. Али она никад није нити ће пустити барјак борбе за ослобођење радника, сељака и поробљених народа испод јарма капиталистичке владавине. Нико је не може, нити ће икада моћи кудити, ни препастити, нити ма како скренути с његовог пута борбе и побједе.

Комунистичка партија зове вас у смјелу и одлучну борбу против војно-фашистичке диктатуре, против режима господске пљачке и поробљавања народа, против цијепанања Црне Горе на бановине и брисања црногорског имена, за слободу и независност, Совјетску Црну Гору, за радничко-сељачку владу, против припремања рата и интервенције империјалистичких разбојника против Совјетске Русије, за мир и братски савез са Совјетском Русијом. Комунистичка партија обраћа се изрично црногорским радницима и сељацима, пошто су они носилац и покретна снага црногорског национално ослободилачког покрета, и позива их да припремају, организују и предводе ове борбе. Скрштених руку и пасивним чекањем као што то чине Дрљевић и Даковић не може се оборити диктатура. Тражите повлачење оружаних сила

београдске диктатуре из Црне Горе. Недајте да господа, њихова држава, банке и зеленаши пљачкају и робе раднике и сељаке. Не плаћајте ни паре порезе зулумћарском режиму, не враћај ни паре банкама и зеленашима. Тражите да се сви сиромашни сељаци потпуно ослободе од сваког пореза и намета. Гоните из својих села и нахија порезнике, егзекуторе, жандаре и њихове поглаваре. Не дајте да плијене и на бубањ продају сељачку имовину. Борите се да се заплијене сва велепосједничка и државна имања и шуме и да се заједно са инвентаром подијеле сиромашним црногорским сељацима без икаквог одкупа. Тражите да се без икаквог одлагања врате заплијењене куће и имања црногорских народних бораца, да држава плати оштету свим оним Црногорцима и Арнаутима, чије су куће и села попаљена и одузета ради њихове борбе за независност и слободу. Помажите борбу радника за 7 сатни радни дан, за помоћ беспосленим и слободу штрајка и организација. Сазивајте скупштине и састанке и идите сви заједнички у градове па заједно са градским радницима тражите помоћ и жито свим сиромашним сељацима и радницима и свима који гладују. Ако вам помоћ не дају, узимајте их (!) сам (и). Борите се против стварања фашистичких организација, сокола, народне одбране, полицијских потјерних чета и одјељења и сви (х) других организација, које покушавају да створе србијански окупатори и њихови агенти. Не вјерујте лажима ни обећањима никаквих господских партија, ни њихових адвоката. Уздајте се само у своју борбу и своју јуначку десницу. Стварајте своје сељачке одборе и организације народног револуционарног покрета, па преко њих водите своју борбу оним путем, који вам показује Комунистичка партија. Таквом борбом ћете се најбоље припремати за народни оружани устанак, који је једини у стању са побједом завршити вашу борбу и ослободити вас од угњетача и израбљивача. Стварајте и помажите организације Комунистичке Партије, јер ће једино она вјерно и издржљиво водити борбу свега радног народа до потпуне побједе. Доље КРВАВА ВЕЛИКО-СРПСКА ВОЈНО-ФАШИСТИЧКА ДИКТАТУРА АЛЕКСАНДАР ПОТОЊИ.

ДОЉЕ СРБИЈАНСКИ ОКУПАТОРИ, ЖИВЈЕЛА СЛОБОДНА И НЕЗАВИСНА СОВЈЕТСКА ЦРНА ГОРА, ЖИВЈЕЛА РАДНИЧКО-СЕЉАЧКА ВЛАДА, ЖИВИО САВЕЗ РАДНИКА, СЕЉАКА И ПОРОБЉЕНИХ НАРОДА, ЖИВЈЕЛА СОВЈЕТСКА РУСИЈА.

Прочитај и другом дај!

ЦЕНТРАЛНИ КОМИТЕТ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ¹⁾

Помоћник бана Зетске Бановине сбавијестио је 30 јануара 1933 године Одјељење за државну заштиту Министарства унутра-

¹⁾ Окружни суд у Цетињу, V — 1933 — 346.

шњих послова у Београду и све подручне полициске власти да се у народу шири овај проглас и да је наређена најенергичнија потрага за онима који га растурају.

Испитивањем свједока у Окружном суду у Цетињу, средином октобра исте године, била је откривена сва безочност полициских органа у методу окривљавања појединих радника за растурање прогласа.

Ђоко Пејовић

НЕКОЛИКО АКЦИЈА КОМУНИСТА У ЦРМНИЦИ (1932—37)

Шестојануарска диктатура 1929 године задала је још један тежак ударац напредним демократским снагама у земљи, поготову Комунистичкој партији Југославије, коју је Обзномом 1920 и Законом о заштити државе 1921 натјерала у илегалност. Партија је и у овим условима остала досљедан борац у спровођењу свог програма. Диктатура је много утицала на рад Партије у Црној Гори. „Читав њен рад у току 1929, 1930 и 1931 године био је сведен, углавном, на прораду већ постојећег материјала у ћелијама и комитетима и на издавање летака о Првом мају и Седмом новембру, на исписивање појединих парола против диктатуре“, како наводи друг Блажо Јовановић у Извјештају о политичком раду ПК КПЈ за Црну Гору (стр. 12). Но и под овим условима партиски рад у Црној Гори почиње све више да се осјећа, а организације на терену повезују се са масама.

Активнији рад партиских организација у Црмници запажа се већ у 1932 години. Студенти и ђаци, који су се школовали у Цетињу, Подгорици, Београду и другим мјестима, помагали су у развијању живље партиске активности. У томе су се нарочито истакли Никола Р. Лекић,¹ Ристо Лекић,² Светозар Вукмановић, Блажо Орландић,³ Никола Никић⁴ и други. Већ у 1933 години формирано је неколико партиских ћелија: у Сеоцима, Брчелима, Подгору, Лимљанима, док 1934 год. партиске ћелије већ постоје у свим селима сем у Глухом Долу и неким мањим засеоцима. Партиску ћелију у Доњим Сеоцима формирао је у првој половини 1933 године Ристо А. Лекић, а сачињавали су је Зарија Лекић, Никола Лекић — сељак,⁵ Јово Дабановић и Петар М. Лекић. У циљу чвршћег повезивања са сеоском омладином Партија

¹ Погинуо 1 децембра 1941 године у бици на Пљевљима.

Погинуо у НОР 14 VI 1943 у селу Миљевини, код Фоче. За народног хероја проглашен 10 VII 1953 године.

² Погинуо 7 јула 1943 године од домаћих издајника у Годину.

Стријељан од окупатора послје Јулског устанка 1941 године. Проглашен за народног хероја 10 VII 1952.

⁵ Погинуо у НОР.